

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

ÚSTAV TRANSLATOLOGIE

Bakalářská práce

Helena Barrera

Komentovaný překlad: *Les rois de France-Bibliographie et généalogie des 69 rois de France*

(Patrick Weber, Paris: Libro, 2004)

Commented translation: *Les rois de France-Bibliographie et généalogie des 69 rois de France*

(Patrick Weber, Paris: Libro, 2004)

Praha, 2011

Vedoucí práce: PhDr. Šárka Belisová

Ráda bych moc poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Šárce Belisové, která mi při konzultacích velmi pomohla a poskytla cenné návody na řešení problematických míst překladu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20.8. 2011

Helena Barrera

Anotace

Tato práce je závěrečnou bakalářskou prací tříletého studia oboru Mezikulturní komunikace čeština-francouzština. Skládá se ze dvou částí. První částí práce je překlad oddílu francouzské dějepisné příručky, *Les rois de France – Biographie et généalogie des 69 rois de France*, podávající základní informace o vládě jednotlivých francouzských panovníků. konkrétně oddílu o dynastii Valois a části oddílu o dynastii Bourbonů, do českého jazyka. Při překládání jsem se zaměřila na jednoznačnost a srozumitelnost textu pro příjemce překladu.

Druhá část práce se zabývá nejprve překladatelským rozbořem textu originálu. Dále nastiňuje konkrétní překladatelské problémy, s nimiž jsem se při překládání musela vypořádat. Závěr práce poskytuje metody řešení nastalých problémů.

Klíčová slova

Překlad, komunikační situace, transpozice, modulace, intelektualizace, kondenzovanost, abstraktnost, překladatelská analýza, koheze, koherence, adresát.

Synopsis

The work presents a final bachelor thesis of a three-year study programme Intercultural Communication Czech – French. It consists of two parts. First part of the work is a translation of one section of a French history book *Les rois de France – Biographie et généalogie des 69 rois de France* providing basic information about the reign of French kings– specifically the section devoted to the Valois dynasty and a part of the section dealing with the Bourbon dynasty, into Czech. In my translation I focused on creating a straightforward and intelligible text for the translation recipient.

The second part of the work is primarily focused on translation analysis of the original text. Follows an outline of specific translation issues that I had to deal with while translating the text. The conclusion of the work provides methods of dealing with the occurring issues.

Key words

Translation, communication situation, transposition, modulation, intellectualisation, condensation, abstractness, translation analysis, cohesion, coherence, addressee

obsah

PŘEKLAD.....	- 6 -
KOMENTÁŘ	- 26 -
1 Úvod	- 27 -
2 Překladačská analýza textu originálu	- 28 -
2.1 Kontext originálu a překladu	- 28 -
2.2 Výstavba textu.....	- 29 -
2.3 Funkce textu a další charakteristiky	- 30 -
2.4 Lexikální rovina	- 31 -
2.5 Gramatická rovina	- 32 -
2.6 Syntaktická rovina.....	- 32 -
2.7 Koheze a koherence.....	- 33 -
3 Typologie překladačských problémů a jejich řešení	- 34 -
3.1 Překlad vlastních jmen a termínů	- 34 -
3.2 Explicitace a vnitřní vysvětlivky	- 35 -
3.3 Abstraktnost francouzského jazyka	- 36 -
3.4 Kondenzovanost francouzského jazyka	- 37 -
3.5 Rozdíly slovesného času.....	- 38 -
3.6 Míra expresivity	- 39 -
3.7 Opakování	- 39 -
3.8 Číslovky.....	- 40 -
3.9 Grafické rozdíly.....	- 41 -
4. Metody řešení překladačských problémů.....	- 42 -
4.1 Překladačská strategie	- 42 -
4.2 Překladačské postupy	- 43 -
4.2.1 Transpozice.....	- 43 -
4.2.2 Modulace	- 43 -
4.2.3 Diluce a koncentrace	- 44 -
4.2.4 Etoffement a dépouillement	- 44 -
4.2.5 Konkretizace.....	- 45 -
5 Závěr.....	- 46 -
Bibliografie.....	- 47 -

PŘEKLAD

Rod Valois

.sedm panovníků.

V pohnutém období let 1328 až 1589 se na trůně vystřídal sedm panovníků z rodu Valois. Koruna se potýkala s nepříznivými okolnostmi - se stoletou válkou, zajetím Jana II. i s šílenstvím Karla VI. Poté, co se na scéně objevila Jana z Arku, se hranice království začaly vracet do předválečného stavu a došlo k upevnění moci Karla VII. Za vlády Karla VII. a Ludvíka XI. moc opět přešla do rukou panovníka.

Za Karla VIII., posledního panovníka rodu Valois, tato dynastie vyvedla Francii ze středověku do období renesance.

Rod Valois – Orleánský

jeden panovník

Nová dynastie, na jejímž počátku stál Ludvík, vévoda Orleánský a bratr Karla VI. Šíleného, Francii přinesla jen jediného krále, Ludvíka XII. Nastala tak neobvyklá situace: na trůn usedla Anna Bretaňská, a to hned dvakrát, když se provdala za dva krále ze dvou různých dynastií. Ludvík XII. zemřel, aniž by koruně zanechal mužského dědice.

Rod Valois – Angoulême

pět panovníků

V prvním období vlády se dynastie Valois-Angoulême oplývala mimořádným kulturním vlivem. Její zástupce, František I., se stal symbolem renesančního panovníka. Ve druhém období vlády této dynastie zemi zasáhly náboženské války, které přešly ve válku občanskou. Tak těžké zkoušky nebyla královská moc vystavena od dob stoleté války.

Tři synové Jindřicha II. a Kateřiny Medicejské se na trůnu vystřídali, aniž by po sobě zanechali mužského dědice. Otevřeli tak cestu Bourbonům, nové dynastii, kterou založil Jindřich IV.

Filip VI. z Valois (1293 – 1350)

Doba vlády: 1328 – 1350

Manželky: Kateřina z Courtenay (1274 – 1307)

Johana Burgundská (1293 – 1349)

Blanka Navarrská (1330 – 1398)

Po smrti Karla IV. se Filip, syn Karla z Valois, bratra Filipa Sličného, stal nejprve regentem a později králem. Zamítl kandidaturu Filipa z Evreux a anglického krále Eduarda III. a nastolil novou dynastii. Král se rád obklopoval přepychem, což zanedlouho pocítila královská pokladna.

Filip VI. musel čelit vlámskému povstání, které potlačil v roce 1328 v bitvě u Casselu. Vlámové, věrní anglickému králi, Filipovi VI. potupně přezdívali „král nalezenec“.

Za jeho vlády začala stoletá válka, množství válečných konfliktů mezi Francií a Anglií v letech 1337 až 1453. Král Anglie, Eduard III., nejprve přistoupil na to, že vzdá Filipovi VI. hold, coby jeho vazal v lénech na území Francie. Touha francouzského krále po Guyenne a Flandrech však křehkou rovnováhu narušila. V roce 1337 Filip VI. zabral Guyenne. Eduard III. na to zareagoval tím, že si začal činit nárok na francouzský trůn a spojil se s Flandrami a Bretaní. Při válečných operacích se více dařilo Anglii. Francouzské loďstvo utrpělo v roce 1340 porážku v bitvě u Sluys a poté, v roce 1346, následovala drtivá porážka v bitvě u Kresčaku. Město Calais padlo roku 1346 do rukou Angličanů. V roce 1348 bylo v důsledku morové rány, která zdecimovala obyvatelstvo a otřásla základy království, vyhlášeno příměří.

V roce 1313 se Filip VI. oženil s Janou Burgundskou, která moru podlehla. Jeho syn princ Jan se zasnoubil s Blankou z Evreux, dcerou navarrského krále. Do ní se ovšem zamiloval i Filip, synovu snoubenku unesl a přes velký věkový rozdíl (byla o třicet sedm let mladší než on) se s ní oženil.

Jan II. Dobrý (1319 – 1364)

Doba vlády: 1350 – 1364

Manželky: Jitka Lucemburská (1315 – 1361)

Johana Boloňská (1320 – 1360)

Přes finanční potíže státu se Jan II. projevil jako velký marnotratník. Provinčním stavům králova utrácivost vadila, a proto v roce 1357 odhlasovali takzvanou Velkou ordonanci, která omezovala královy výsady a nastolila správní dohled. Do čela odboje proti králi se postavil Étienne Marcel, který pocházel z bohaté rodiny soukeníků, a v roce 1358 se

stal „pánem pařížských ulic“. Jan II. se nevyznačoval přílišnou politickou prozíravostí. V roce 1356 se dostal do anglického zajetí v Poitiers. Tím začala dlouhá vyjednávání, která nakonec zcela podlomila jeho autoritu. V roce 1359 podepsal úmluvu, která mu zajistila svobodu, ovšem za nesmírně nevýhodných podmínek. Pařížské stavy úmluvu nepřijaly a výkupné se stalo předmětem dalších jednání. V roce 1360 Jan II. podepsal úmluvu z Brétigny, která stanovila, že se král může vrátit do Francie, pokud zaplatí výkupné v hodnotě tří miliónů zlatých dukátů a jedna třetina Francie bude postoupena Eduardovi III. Jan navíc musel v Londýně nechat jako rukojmí své dva syny a bratra. Jakmile se dostal zpět do Paříže, vrátil se ke svému rozmařilému životu.

V roce 1361 zemřel burgundský vévoda a nezanechal po sobě dědice. Jan II. burgundské vévodství připojil ke královské říši a přenechal je coby údělné knížectví svému synovi Filipovi Smělému. Filipův další syn Ludvík z Anjou z anglického zajetí uprchl, aniž by bylo vyplaceno celé výkupné. Podle zásad rytířství král považoval za svou povinnost dluh splatit a sám se vrátil coby rukojmí do Londýna, dokud nedojde ke splacení celé částky výkupného. V Londýně se mu dostalo velkolepého přijetí a v roce 1364 tam zemřel.

Karel V. Moudrý (1338 – 1380)

Doba vlády: 1364 – 1380

Manželka: Johana Bourbonská (1338 – 1377)

Karel V. se do dějin zapsal jako dobrý a moudrý panovník. Vděčil za to bezpochyby tomu, že obraz vlády jeho předchůdce i následovníka byl katastrofální. V osmnácti letech byl nucen stát se regentem ve velmi nepříznivé době. Země byla v troskách, drancovaly ji bandy žoldnéřů, zatímco král setrval v anglickém zajetí. Karel V. musel zároveň čelit povstání pařížských stavů, rebeliím sedláků, takzvaným jacqueriím, a bojovat proti navarrskému králi Karlovi Zlému. Když jeho otec Jan II. zemřel v anglickém zajetí, stal se Karel V. jeho nástupcem.

Velmi záhy se projevil Karlovy výjimečné organizační schopnosti. Omezil požadavky žoldnéřských oddílů, které v době míru často okrádaly obyvatelstvo, a zavedl nové daně, aby znovu naplnil státní pokladnu. Prozíravě upřednostňoval zástupce nižší šlechty namísto velkých feudálů, k nimž neměl přílišnou důvěru. Spoléhal se především na proslulého vrchního velitele svých vojsk Bertranda du Guescelin, díky němuž se mu podařilo učinit přítrž

ctižádostivosti Karla Zlého. Karel V. byl vzdělanec a jeho aktivní zájem o umění a kulturu učinil Francii zářivým centrem celého Západu. Král významně obohatil královskou knihovnu a nechal vybudovat Louvre, nové hradební opevnění Paříže, Bastilu a zámeckou kapli Sainte-Chapelle ve Vincennes. Rovněž usiloval o sjednocení království, získal hrabství Auxerre a Ponthieu a vévodství Valois a Orleáns. Ačkoli nedosáhl významných vítězství, vedl takzvanou „opotřebovovací válku“, která byla pro Francouze natolik výhodná, že v roce 1375 již Angličané ve Francii ovládali pouze Guyenne a Calais. S nástupem krále Richarda II. na anglický trůn však byly válečné konflikty znovu obnoveny.

Naopak zahraniční politika Karla V. nebyla příliš prozíravá. Podpořil vzestup Burgundska tím, že domluvil sňatek dcery flanderského hraběte se svým bratrem Filipem Statečným, burgundským vévodou. Tím však zabránil sňatku flanderské dědičky s králem Anglie.

Smrt manželky zasadila Karlovi V. těžkou ránu. O mnoho ji nepřežil, poslední měsíce vlády strávil upoutaný na lůžku. Zemřel ve čtyřiceti třech letech v nesnesitelných bolestech.

Karel VI. Šílený (1368 – 1422)

Doba vlády: 1380 – 1422

Manželka: Isabela Bavorská (1371 – 1435)

Karel VI. se stal králem ve dvanácti letech a regentství bylo proti vůli Karla V. svěřeno jeho strýcům (vévodům z Burgundska, Berry, Bourbonu a Anjou). Po svatbě s Isabelou Bavorskou v roce 1388 se rozhodl vládnout sám. Od roku 1392 se u panovníka začaly projevovat první příznaky demence. Isabela hledala útěchu v náručí jiných mužů. V obdobích, kdy králova nemoc dočasně ustoupila, se Isabela vracela do manželského lože a přivedla na svět několik potomků. Její chování však vyvolávalo pobouření, což vedlo ke zpochybňování legitimacy jejích dětí. Strýcové Karla VI. se ze situace snažili těžit. Poté, co stoupenci vévody z Burgundska zavraždili vévodu Orleánského, vznikly dvě zneprátené strany: Armagnaci, přívrženci vévody Karla Orleanského, a Burgundové, přívrženci Jana Nebojácného, burgundského vévody. Královna Isabela se rovněž připojila na stranu burgundského vévody. V té době Angličané obnovili útoky na Francii s cílem ji ovládnout. Anglický král Jindřich IV. se přidal na stranu Armagnaků a vylodil se ve Francii. Jeho následník Jindřich V. se dožadoval koruny a dosáhl vítězství v bitvě u Azincourtu. Rytíři

dauphina, budoucího Karla VII., burgundského vévodu Jana Nebojácného zavraždili, Isabela však zasáhla, aby pravomoci zesnulého vévody získal jeho dědic. V roce 1420 uzavřel král Anglie spojení s Burgundy. Smlouva z Troyes uzavřená v roce 1420 zbavovala dauphina, budoucího Karla VII., nástupnických nároků a za dědice Karla VI. místo toho uznávala anglického krále. Tehdejší anglický král Jindřich V. se oženil s Kateřinou, dcerou Karla VI., a už se nemohl dočkat, až se ujme francouzského trůnu. Zanedlouho však zemřel a krátce na to ho následoval i Karel VI., který zemřel šílený v hospici Saint-Paul.

Karel VII. Vítězný (1403 – 1461)

Doba vlády: 1422 – 1461

Manželka: Marie z Anjou (1404 – 1463)

Karel VII. byl korunován roku 1422 v Poitiers. V království, jež si nárokovali Angličané, ho za krále Francie uznali pouze Armagnaci. Zprvu se zdálo, že nový král si svůj trůn nedokáže vydobýt. V roce 1429 však v Chinonu přijal sedmnáctiletou dívku Janu, která prohlašovala, že k ní promlouvá hlas nebeského původu. Král ve svízelné situaci svolil k tomu, že jí svěří armádu. Jana ještě téhož roku osvobodila Orleáns. Následoval vítězný pochod do Remeše, kam krále doprovodila ke korunovaci. V roce 1430 při obléhání Compiègne padla Jana do zajetí Burgundů, kteří ji vydali Angličanům. Církev ji prohlásila za odpadlici a nechala ji v Rouenu zaživa upálit. Karel VII. na záchranu dívky, která mu umožnila získat trůn, nepodnikl nic. Až v roce 1457 král zahájil proces její rehabilitace. V roce 1437 vstoupil Karel VII. do Paříže poté, co se mu podařilo ukončit anglo-burgundské spojení, a následně znovu dobyl Normandii a Guyenne.

Karel VII. nechal rozpustit panská vojska a zavedl pouze trvalou královskou armádu. Toto rozhodnutí bylo příčinou nespokojenosti feudálů, které podporoval dauphin Ludvík.

Zároveň král prosadil svou moc vůči papeži podpisem Pragmatické sankce z Bourges, která omezovala moc papeže nad francouzskými biskupy.

Konec Karlovy vlády v mnohém předestíral budoucí absolutistický charakter královské moci ve Francii. Proti koruně stál již jen jeden velký feudál, burgundský vévoda. Karel VII. tak svou vládu završil upevněním svrchovanosti královské moci.

Ludvík XI. (1423 – 1483)

Doba vlády: 1461 – 1483

Manželky: Markéta Skotská (1425 – 1445)

Šarlota Savojská (1445 – 1483)

Ludvík s nárokováním trůnu nečekal na otcovu smrt. Na stranu nepřátel Karla VII. se přidal již roku 1440 při povstání šlechty proti králi, tzv. praguerie. Bylo mu však odpuštěno a získal vládu nad oblastí Dauphiné. Roku 1455 se znovu vzbouřil, musel však uprchnout před armádou. V roce 1461 byl korunován v Remeši. Brzy se musel postavit velkým feudálům. Největší královi nepřátelé v čele s jeho bratrem Karlem z Berry se soustředili v lize Veřejného blaha. Ludvík XI. si je však postupně všechny podrobil.

Ludvík XI. dokázal ke královskému území připojit kromě svých držav i Burgundsko a Pikardii. Zbytek burgundského dědictví připadl Rakousku.

Francii král vládl železnou rukou za pomoci rádců Oliviera Le Daim a Filipa Commina, dvou bystrých a oddaných mužů, které upřednostňoval před velkými feudály. Ludvík XI. dohlížel na správní a politické instituce a dokonce zvýšil i svůj vliv na řízení církve. Vůči svým protivníkům byl neúprosný. Svědčí o tom popravy hraběte z Armagnaku i vrchního velitele de Saint-Paula. Věřilo se, že král měl sklony k sadismu a své nepřátele nechával zavírat do železných klecí. Moderní historikové v něm však vidí znamenitého organizátora. Umožnil centralizaci státu a naplnil královské pokladny. Zavedl přesedlací stanice, které umožnily rozvoj poštovních služeb, a podporoval obchod zavedením veletrhů. Království zajistil tím, že mnohonásobně zvýšil bezpečnost peněžního oběhu. Když umíral, královská Francie byla na svém vrcholu.

Karel VIII. Vlídny (1470 – 1498)

Doba vlády: 1483 – 1498

Manželky: Markéta Rakouská (1483 – 1530)

Anna Bretaňská (1477 – 1514)

Otcovým nástupcem se stal v pouhých třinácti letech. Podle přání Ludvíka XI. se regentkou stala jeho sestra Anna z Beaujeu. Sňatek krále s Markétou Rakouskou skončil fiaskem, manželství bylo roku 1493 anulováno. Karel se tehdy oženil s dcerou bretaňského vévody, čímž se vévodství stalo součástí královské říše. Jakmile se Anna Bretaňská stala královnou Francie, narazila na nepřátelství Anny z Beaujeu, svému muži navíc vyčítala nátlak, který vytvářel na její rodnou Bretaň. Karel VIII. podepsal mírové dohody s králi Anglie a německým císařem, čímž se mu otevřela cesta do Itálie, kde chtěl uplatnit předpokládaný nárok na neapolskou korunu na základě dědictví rodu Anjou. Italská výprava začala slibně. Savojsko kapitulovalo bez boje. Francouzské vojáky v Itálii vítali jako osvoboditele a král obsadil neapolský palác. Brzy se však situace obrátila. Francouzi začali být považováni za vetřelce a panovníci ostatních zemí plánovali zaútočit na Francii, která zůstala bez obrany. Karel VIII. byl nucen k ústupu. Ačkoli z hlediska vojenského a politického skončila celá operace katastrofálně, pomohla otevřít nové obzory díky odhalení pokladů starověku a renesance. Karel VIII. plánoval další italskou výpravu, neměl však čas ji uskutečnit. Roku 1498 zemřel ve věku dvaceti osmi let bez přímého dědice.

Ludvík XII. Otec lidu (1462 – 1515)

Doba vlády: 1498 – 1515

Manželka: Johana Francouzská (1464 – 1505)

Anna Bretaňská (1477 – 1514)

Marie Anglická (1497 – 1534)

Ludvík XII. nastoupil v roce 1498 na trůn coby první princ královské krve. Dosadil ho tam Ludvík XI., který jej přiměl vzít si jeho dceru, milou, avšak tělesně postiženou princeznu

Johanu. Papež manželství anuloval, protože nedošlo k jeho konzumaci, a nešťastná Jana se uchýlila na zámek v Bourges. Ludvík XII. se poté oženil s Annou Bretaňskou, čímž umožnil zachovat vévodství součástí královské říše. V roce 1498 král k říši připojil i vévodství Valois a Orléans. Ludvík zahájil druhou výpravu do Itálie podle plánů svého bratrance Karla VIII.. Po dobytí Milána Ludvík ovládal velkou část poloostrova. Následně vedl třetí italskou výpravu. Čtvrtá výprava pro něj však skončila nezdarem. Roku 1506 ho z Neapole vyhnal Ferdinand Aragonský, s nímž se dělil o neapolskou korunu. O šest let později Ludvík XII. přišel i o Milán. S porážkou u Novare jeho touze po Itálii definitivně odzvonilo. Opakovaným kontaktem s Itálií nicméně vzrostl vliv renesance ve Francii. Ludvík XII. říši spravoval s rozvahou a využíval míru, který v zemi nastal díky „vyvážení“ válek za hranice. Výnos z daní používal na rozvoj země, financoval z něj údržbu silniční sítě. Král se těšil mimořádné oblibě, jež přiměla generální stavy k tomu, že mu udělily titul „Otec lidu“. Žádný panovník před ním se takové popularity nedočkal. Třetím sňatkem král vstoupil do svazku s Marií Anglickou, dcerou Jindřicha VII.

František I. (1494 – 1547)

Doba vlády: 1515 – 1547

Manželky: Klauzie Francouzská (1499 – 1524)

Eleanora Rakouská (1498 – 1558)

Syn Karla z Angoulême a Luisy Savojské se stal následníkem Ludvíka XII. coby jeho bratranec a zároveň zeť. V době Františkova narození nic nenasvědčovalo tomu, že by se jednou měl stát králem. Karel VIII. byl tehdy čerstvě ženatý a jeho předpokládaným dědicem byl vévoda orleánský, budoucí Ludvík XII. V rámci toho, že oba králové zemřeli bez dědice, nastoupil František I. na trůn, aniž by kdokoli zpochybňoval jeho dědické právo. Byl šťastně ženatý s Klauzií Francouzskou, dcerou Ludvíka XII. a Anny Bretaňské. Když se ujal vlády, pokračoval ve výbojných výpravách do Itálie. V letech 1515 až 1545 tam vedl celkem pět výprav. Roku 1515 zvítězil proti Švýcarům, kteří byli na straně milánského vévody, v bitvě u lombardského Marignanu. Z obav před imperiální ctižádostí Karla V., který byl zároveň španělským králem, německým císařem a dědicem burgundských provincií, se František I. snažil dosáhnout smíru s anglickým králem Jindřichem VIII. Setkání obou králů na Poli

zlatého sukna zanechalo dobrý dojem, výsledky však nepřineslo. Jindřich VIII. se raději přidal ke Karlovi V.

V roce 1525 byl francouzský král poražen v bitvě u Pavie a dostal se do vězení v Madridu. Aby se vysvobodil, musel podepsat mimořádně nevýhodnou úmluvu. Ta ho zavazovala nejen k postoupení Burgundska a Tournai Španělsku, ale byl navíc nucen vzdát se nároků na Milán, přišel o lenní svrchovanost nad Flandrami a Artois a své dva syny musel v Madridu zanechat jako rukojmí. Hluboce raněný František I. se neváhal spojit s Turky, aby na Karla V. zaútočili. V roce 1526 se František I. spojil s Benátkami a papežem v tzv. lize z Cognaku, jejímž cílem bylo přimět Španělsko k navrácení Burgundska, Boloňska a hlavních měst na řece Sommě Francii a tím odvrátit následky nevýhodné úmluvy, kterou byl František I. donucen podepsat v madridském vězení. Princové byli po zaplacení výkupného propuštěni na svobodu a František I. se vzdal svých práv na Neapol a Milán. Za Františkovy vlády se království rozšířilo o hrabství Angoulême, Clermont, Auvergne, Forez, Beaujolais, La Marche, Perche, Armagnac, Rouergue, vévodství Bourbon a Alençon a dauphinství Auvergne.

František I. působil jako mecenáš, přítel umění a umělců. Podnítil rozvoj takových talentů jako básníka Ronsarda či sochaře Celliniho. Podporoval Leonarda da Vinciho i dílo humanistů jako Guillauma Budého. Byl natolik zanícený čtenář, že požádal tiskaře o exemplář každého nově uvedeného díla. Na jeho popud se začaly archivovat povinné výtisky každého vydaného díla. Současně vydal edikt z Villers-Cotterêts, který nařizoval, aby byla úřední jednání zapisována francouzsky namísto stávající latiny. Na popud Františka I. vznikly, případně se dočkaly přestavby, některé z divů architektury jako zámky Chambord, Blois, Fontainebleu či Saint-Germain en Laye. Králova záliba ve sběratelství prospívala i malířství. Do dějin tak vstoupila slavná plátna jako *Mona Lisa* Leonarda da Vinciho či Rafaelova *Svatá rodina*. Roku 1530 František I. založil střední školu, z níž později vzešlo francouzské vysoké učení v Paříži, na kterém se vyučovaly obory, které zatím nebyly vyučovány na Sorbonně. Král podporoval humanismus, zároveň byl však hlavním strůjcem královského absolutismu.

Druhým sňatkem se František I. oženil s Eleanorou Rakouskou, nedočkala se však od ní potomka.

Jindřich II. (1519 – 1559)

Doba vlády: 1547 – 1559

Manželka: Kateřina Medicejská (1519 – 1589)

Druhý syn Františka I. se stal otcovým nástupcem poté, co si v roce 1533 vzal Kateřinu Medicejskou, jedinou dceru Lorenza II. Medicejského.

Novému králi chyběla politická obratnost, zálibu nacházel pouze v tělesném cvičení. Upřímná náklonnost k manželce mu nijak nebránila prožít vášnivý vztah k Dianě z Poitiers.

Dále pokračoval již započatý boj proti náboženským reformistům. Král zavedl mimořádný královský hrdelní soud, který měl na starost pronásledování protestantů.

Po vzoru otce vedl Jindřich II. nemilosrdný boj proti německému císaři Karlovi V., který roku 1556 abdikoval. Svému synovi Filipovi tím přenechal Španělsko, Flandry, Nizozemí a Franche-Comté. Rok poté se Jindřich opět pustil do boje, tentokrát již proti synovi Karla V. Filipovi II., který se oženil s Marií Tudorovnou, dcerou anglického krále. Na dvoře Jindřicha II. byl patrný vliv Itálie. Panovník přirozeně navázal na snahy svých předchůdců. Vedl desátou a jedenáctou italskou výpravu, které roku 1559 vyústily v mír v Cateau-Cambrésis, jenž ukončil války se Španělskem a Anglií a Francii přenechal Calais, Metz, Toul a Verdun. Mír, jímž skončilo období válek s Itálií, přišel oběma katolickým panovníkům, jejichž hlavním zájmem se stal boj proti protestantismu, mimořádně vhod. Jindřich II. se ocitl ve velmi závažné finanční situaci. U příležitosti svatby své dcery Alžběty a sestry Markéty se král rozhodl v Paříži uspořádat okázalou slavnost. Při jednom ze slavnostních turnajů však utrpěl smrtelné zranění.

František II. (1544 – 1560)

Doba vlády: 1559 – 1560

Manželka: Marie Stuartovna (1542 – 1587)

Nový francouzský král korunovaný roku 1559 byl chatrného zdraví. Tělesná slabost a nízký věk ho přinutily svěřit vládu matce Kateřině, ta si záhy nechala povolat

Montmorencyho, vrchního velitele a rádce Jindřicha II. Od té doby se veškeré vojenské záležitosti dostaly do rukou Františka de Guise, občanské záležitosti měl na starosti Karel de Guise, kardinál z Lotrinska. Srážky s protestanty se čím dál více vyhrocovaly. Protestanti plánovali krále unést a poslali pět set jezdců, aby zaútočili na zámek v Amboise. Operace spiknutí v Amboise skončila neúspěchem a všichni spiklenci byli bez milosti popraveni. Došlo k více než tisíci poprav. Země zabředla do občanské války, v níž proti sobě stála strana Guisů a Bourbonů. Bylo rozhodnuto svolat generální stavy.

František II. žil ve šťastném manželství s Marií Stuartovnou, nedostatek vlastní politické moci, mu tak vynahrazovala alespoň její láskyplná oddanost. Dívce se dostalo vzdělání od Diany z Poitiers pod přísným dohledem Kateřiny Medicejské. Pár byl bezdětný. Král dostal do vínku velmi chatrné zdraví a trpěl strašlivými bolestmi hlavy. Zanedlouho začaly být bolesti nesnesitelné, lékaři však byli proti nemoci, která krále soužila, zcela bezmocní. Ve chvíli, kdy se nad Francií začala stahovat mračna, odešel mladý František II. ve věku šestnácti let, aniž by zanechal potomka.

Karel XI. (1550 – 1574)

Doba vlády: 1560 – 1574

Manželka: Alžběta Rakouská (1554 – 1592)

Karlovi IX. bylo v době nástupu na trůn pouhých deset let, vláda tudíž připadla jeho matce Kateřině Medicejské. Na shromáždění generálních stavů se Kateřina bezúspěšně pokoušela utišit náboženské rozbroje.

Na počátku první náboženské války stál masakr hugenotů u městečka Vassy v kraji Champagne vojenským oddílem vévody de Guise. Smírné gesto v podobě ediktu z Amboise z roku 1563, který protestantům přiznával svobodu vyznání v určitých oblastech, však konfliktům nezabránilo. V roce 1567 se protestanti pokusili o únos krále a rozbroje propukly nanovo. Královnin vrchní kancléř Michel de l'Hospital se pustil do reorganizace státu. Jeho propuštění v roce 1568 mělo za následek rozpoutání další války. Edikt ze Saint Germain en Laye, který roku 1570 vydala Kateřina Medicejská, aby tak ukončila třetí náboženskou válku, protestantům uděloval města, v nichž jim bylo zaručeno bezpečí. Úmluva také předestírala

manželství královny sestry Markéty s Jindřichem, králem navarrským. Téhož roku se slavila svatba krále s Alžbětou Rakouskou.

Královna Kateřina s nelibostí sledovala rostoucí moc admirála Gasparda de Coligny. Kateřina se svého rivala snažila zneškodnit všemi prostředky a přiměla syna zbavit se všech protestantů v hlavním městě. Náboženské čistky vyvrcholily strašlivým masakrem Bartolomějské noci mezi 23. a 24. srpnem 1572, při němž zahynulo více než tři tisíce protestantů. Vražděné šílenství se rozšířilo i na venkov. Začala tak čtvrtá náboženská válka, kterou ukončil edikt boloňský z roku 1573, jenž vyhlásil svobodu svědomí a vyznání. Karla IX. trýznily výčitky svědomí. Předčasně zestárlý vládce podlehl ve čtyřiaadvaceti letech tuberkulóze.

Jindřich III. (1551 – 1589)

Doba vlády: 1574 – 1589

Manželka: Luisa Lotrinská (1553 – 1601)

Nejprve byl vévodou z Anjou, poté se stal polským králem a následně Varšavu s klidným srdcem opustil a vrátil se do Paříže, aby se ujal trůnu. Království, které zdědil, bylo obětí náboženských válek. Jindřich III. byl v područí své matky a podléhal vlivu svých zženštilých dvorských favoritů, takzvaných *mignonů*. Vyžíval se v okázalosti dvorského života, stanovoval přísná protokolární pravidla, zároveň však projevoval opravdovou odvahu v boji.

Královna mu neporodila žádné potomky, a tak se po smrti vévody Františka d'Alençon stal jeho předpokládaným nástupcem Jindřich Navarrský. Proti podobné eventualitě byla založena Katolická liga sdružená okolo krále Filipa II. Španělského, která představovala nejpřísnější větev katolíků. Vzrůstající vliv katolického tábora přiměl krále odvolat výsady přislíbené protestantům, čímž zavdal příčinu válce tří Jindřichů. Jindřich Navarrský dosáhl vítězství u Coutras porážkou vévody z Joyeuse. Jindřichovi de Guise se mezitím podařilo se slávou vstoupit do Paříže.

Král z hlavního města uprchl a svolal generální stavy na zámek v Blois. Královým hlavním soupeřem se stal Jindřich de Guise coby nový správce království. Jindřich III. se

rozhodl nechat jej zavraždit. Od té chvíle Jindřichovi III. nezbývalo než se spojit s Jindřichem Navarrským. Společně se jim podařilo prorazit obležení Paříže. V tu chvíli se zdálo, že má Jindřich III. vyhráno. O několik dní později byl však do královny umývárny přijat fanatický mnich pod jménem Jacques Clément a jediným bodnutím nože krále usmrtil.

Rod Bourbonů

.osm panovníků.

Dynastie Bourbonů se k moci dostala ve svízelném období náboženských válek. Vůbec poprvé byl na trůn dosazen protestantský vládce. Jindřich Navarrský byl synem Antonína Bourbonského, který byl potomkem Roberta, hraběte z Clermontu, syna Ludvíka IX. Navarrské království se tím připojilo k Francii a panovník byl od té doby označován jako „král Francie a Navarry“.

V popředí zájmu králů Ludvíka XIII. a Ludvíka XIV. byl i nadále boj s hugenoty. Ludvík XIV. přitom neváhal zrušit práva, která protestantům předtím udělil Jindřich IV.

Bourboni a větev Orleánských vládli Francii v letech 1589 až 1848 s výjimkou revolučního a císařského mezidobí let 1792 až 1814. Bourbonští panovníci uskutečňovali ideál absolutismu, jež předestřeli jejich předchůdci, a vzhledem k tomu, že dvůr sídlil v izolovaném zámku Versailles si ani nepovšimli nadcházející revoluce. Tak tomu bylo především v případě Ludvíka XV., za jehož vlády začali mnozí učenci zpochybňovat princip krále coby vládce z vůle boží. Ludvík XVI. byl přes dobré úmysly příliš ledabylý a zároveň příliš nepoddajný, aby zvládl čelit přílivu nových myšlenek.

S dokončením teritoriální expanze v rámci vlastních hranic se moc Francie začala šířit prostřednictvím koloniální politiky, která však zdaleka nedosahovala důslednosti anglické kolonizace.

Francouzská větev Bourbonů zanikla smrtí hraběte ze Chambordu roku 1883. Dynastie však zůstala u moci jinde, především ve Španělsku, prostřednictvím syna Filipa V. Ji tam nastolil Ludvík XIV. a přetrvává dodnes.

Jindřich IV. Veliký (1553 – 1610)

Doba vlády: 1589 – 1610

Manželka: Markéta z Valois (1553 – 1615)

Marie Medicejská (1573 – 1642)

Syn Antonína Navarrského a Jany z Albret musel o trůn svést urputný boj. Španělský král Filip II. se pokoušel uplatnit dědické právo své dcery Isabely, sálský zákoník mu však tento záměr znemožnil. Učenci ze Sorbonny se usnesli a prohlásili Jindřicha Navarrského za nejpravoplatnějšího z dědiců Hugo Kapeta.

To však nestačilo ke zklidnění rozhořčené Katolické ligy, která odmítala na francouzském trůně přijmout protestantského panovníka. Roku 1593 Jindřich svolil k tomu, že konvertuje ke katolictví, a o rok později byl korunován v Chartres. Válka se Španělskem, jež propukla v roce 1595, byla jedním ze zásadních momentů vlády Jindřicha IV.

V roce 1598 král vyhlásil edikt nantský, který potvrzoval katolictví jako státní náboženství, zároveň však přiznával některé svobody protestantům. V té době převyšoval počet hugenotů ve Francii milion osob. Byla jim vyhrazena stovka pevností a opevněných měst, kde měli zaručenou bezpečnost. Hugenoti měli přístup k vládním úřadům a měli i vlastní školy. Jejich pastoři byli jmenováni státem. Po dlouhém období nepokojů si vzal Jindřich IV. za úkol obnovit svrchovanost panovnické moci a hospodářský růst. Zatímco král sváděl boj proti feudálům, reorganizaci státu dal na starost vévodovi ze Sully. Nikdo jiný by Francii z úpadku nevyvedl lépe. Podařila se obnova státních financí. Sully se při své správě snažil problémům předcházet, což bylo vítanou změnou oproti dosavadnímu přístupu, v němž se pouze hledala řešení již nastalých situací.

Jindřich IV. podporoval zemědělství a ochraňoval venkovany před vyděračstvím. Vedl rozsáhlou politiku lesního hospodářství a podněcoval vznik nových odvětví: hedvábnictví, sklářství, tkalcovství, a jiných. Ve všech sférách se snažil navýšit vývoz a snížit míru dovozu. Dalším z bodů jeho programu byly dopravní cesty, především pokud šlo o rozšíření sítě průplavů. Začalo se znovu stavět, za Jindřichovy vlády bylo dostavěno mnoho zámků.

Co se týče manželství, první žena Markéta, sestra Jindřicha III., byla podezřívána z organizace spiknutí společně s katolíky. Jindřich IV. ji vinil z nevěry a nechal manželství anulovat z důvodů příliš blízké příbuznosti. Druhou manželkou se stala Marie Medicejská, dcera velkovévody toskánského a arcivévodkyně rakouské. Od příchodu do Francie se

netěšila velké přízni pro své tendence obklopovat se pouze svými krajany. Jindřich IV. se ani nenamáhal zastírat své románky. To mu však nebránilo počít se svou chotí mnoho dětí, mezi nimi dauphina Ludvíka, který se narodil v roce 1601. Dne 13. května 1601 byla Marie korunována. Dne 14. května 1601 Jindřich IV. zemřel, zavraždil jej Jean-François Ravaillac ve čtvrti Marais. K popravě králova vraha došlo o třináct dní později.

Ludvík XIII. Spravedlivý (1601 – 1643)

Doba vlády: 1610 – 1643

Manželka: Anna Rakouská (1601 – 1666)

Mladý Ludvík XIII. na trůn nastoupil ve věku deseti let. Přihlížel tomu, jak se jeho matka chopila moci, navzdory regentství, které ustanovil Jindřich IV. Při vládě hledala Marie Medicejská oporu Itala Concina Conciniho a jeho ctižádostivé ženy Leonory Galigaï. I přes odpor místních velmožů, měli tito dva bezostyšní rádci na královnu, jež je zahrnovala poctami a bohatstvím, významný vliv. Obecné rozhořčení vzrostlo natolik, že začalo narušovat rovnováhu státu. V roce 1617 se Ludvík chopil moci tím, že nechal Itala na dvoře v Louvru zavraždit. Marie Medicejská byla tehdy v Blois a roku 1619 z království uprchla.

Ludvík XIII. však nevládl sám. V prvním období svěřil vládu svému oblíbenci, vévodovi z Luynes. Poté projevil výrazně větší prozíravost a otěže vlády přenechal Armandu Jeanu du Plessis, kardinálovi Richelieu. Po svém jmenování prvním ministrem si Richelieu podrobil všechny odpůrce královské moci, kterou ztělesňoval panovník, avšak fakticky ji vykonával on sám. Rozhodl se vypořádat se s protestanty tak, že nechal zbořit jejich pevnosti rozmístěné na samé hranici království. Nejvíce obětí si vyžádalo obležení La Rochelle (přes patnáct tisíc mrtvých), sloužilo však jako důkaz kardinálovy neústupnosti. První ministr byl příznivcem centralizace a podporoval vznik koloniální velmoci. Právě za vlády Ludvíka XIII. vznikla „další Francie“, v Africe, na Antillách a v Kanadě.

Za odpor kardinálovi zaplatili životem i mnozí významní členové francouzského dvora jako byl markýz zvaný Cinq-Mars. Při palácovém spiknutí 10. listopadu 1630 se moc kardinála Richelieu ocitla v sázce. Velmoži z království tehdy s podporou královny-matky požadovali jeho pád. Konspirace však skončila nezdarem a kardinálova moc tím ještě posílila. Předvídavý Richelieu připravil svého nástupce a králi ke správě jeho záležitostí obezřetně

doporučil jistého Mazarina. Tento italský kardinál, který vynikal mimořádným obchodním talentem, tak kráčet ve stopách svého předchůdce a přitom se těšil důvěře Ludvíka XIII.

Jednou ze záhad zůstává dlouhá neplodnost královny Anny Rakouské (dcery Filipa II., která si Ludvíka vzala roku 1615, když jí bylo pouhých čtrnáct let). Královna Ludvíkovi XIII. porodila první dítě až v roce 1638. Druhý syn se narodil o dva roky později.

Kardinál Richelieu zemřel roku 1642. Ludvík XIII. skonal jen několik měsíců po něm. Král ještě stihl omezit pravomoci Anny Rakouské v budoucí roli regentky. Panovník totiž své manželce vždy rád vzdoroval.

Ludvík XIV. Veliký (1638 – 1715)

Doba vlády: (1643 – 1715)

Manželka: Marie Terezie Habsburská (1638 – 1683)

Paní Maintenon (1635 – 1719)

V dobách nepokojů nastoupil na trůn chlapec ve věku čtyř let a osmi měsíců. Šlechta očekávala, že díky nízkému věku panovníka získá část ztracené moci a zbaví se kardinála Mazarina. V roce 1649 se v ulicích Paříže stavěly barikády a královská rodina doprovázená Mazarinem musela hledat útočiště v Saint-Germain. Ludvík XIV. si s sebou otřes z natolik ponižujícího útěku nesl po celý život. Nepokoje trvaly čtyři roky až do okamžiku, kdy se maršálovi de Turenne podařilo vzbouřence potlačit. Mazarin vyjednal sňatek mladého krále se španělskou infantkou z rodu Habsburků Marií Terezií. Ludvík XIV. nechal Mazarina vládnout až do jeho smrti v roce 1661 a poté se sám ujal moci. Narozdíl od svého otce se za žádnou cenu nechtěl vzdát svých výsad. Po vzoru některých svých předchůdců se obklopoval schopnými rádci z řad nižší šlechty. Ti možná nebyli o nic méně ctižádostiví než vyšší šlechta, alespoň však byli králi mnohem oddanější. Důvěru svěřil do rukou tkalcovského syna Colberta, u něhož se projevovaly mimořádné vlohy pro správu. Došlo k reorganizaci loďstva i modernizaci přístavů.

Ludvík XIV. provedl reorganizaci státu s cílem přizpůsobit ho potřebám absolutistické vlády. Věřil, že zodpovídat se musí jedině Bohu.

Králův program zahrnoval i realizaci významného plánu výstavby. Z loveckého sídla vytvořil nejpřepychovější palác. Zámek Versailles však nepředstavoval pouze „klenotnici“ absolutistické vlády, byl to navíc vynikající způsob, jak udržet královské velmože z na uzdě tak, že se museli omezit na svou roli dvořanů. Ludvík XIV. své svrchovanosti dodával značnou dávku dramatičnosti, umění podporoval jen do té míry, pokud sloužilo koruně. Umělci jako Molière, Racine, Mansart, Le Nôtre a Le Brun přispívali k šíření slávy Francie.

Král potlačoval hugenoty. Odvoláním ediktu nantského bylo za hranice Francie zahrnáno přes tři sta tisíc protestantů. Tato opatření měla z hospodářského hlediska katastrofální důsledky.

Ke slávě monarchie patřila podle představ Ludvíka XIV. i válčení. Za jeho vlády došlo k válce mezi Francií, Španělskem a Anglií, devoluční válce, nizozemské válce, válce Augšpurské ligy a válce o dědictví španělské, jež na trůn vynesla Filipa V., prvního španělského krále z rodu Bourbonů.

Když Colbert v roce 1683 zemřel, zanechal po sobě významné dílo. Hospodářství vzkvétalo, válečné náklady však finančnímu stavu země uškodily. Zatímco v prvním období své vlády král proslul slabostí pro ženy a sbíráním favoritek, později se jeho chování změnilo s tím, jak se sblížoval s Françoise d'Aubigné. Tato budoucí paní Maintenon měla na starosti výchovu králových dětí s ctižádostivou favoritkou paní de Montespan. Paní de Maintenon svůj vliv na Ludvíka XIV., za něhož se tajně provdala, raději využívala v pozadí. Spásu krále slunce viděla v náboženství. Roku 1715 zemřel Ludvík XIV. na gangrénu, skončilo tak nejdelší vládní období v dějinách Francie.

Ludvík XV. Milovaný (1710 – 1774)

Doba vlády: 1715 – 1774

Manželka: Marie Leszczyńska (1703 – 1768)

Vláda pětiletého krále Ludvíka XV. (vnuka Ludvíka XIV.) začala regentstvím Filipa Orleánského. Poté, co ve Versailles v posledních letech vlády Ludvíka XIV. panovala tíživá atmosféra, byla změna ovzduší znatelná a dvůr objevil rozkoše libertinství. V té době si navíc Španělsko Filipa V. začalo nárokovat právo na regentství. Španělský panovník se svého nároku na trůn nakonec roku 1721 zřekl. Francie utrpěla strašlivý krach plánu Johna Lawa,

skotského finančníka, kterému regent Filip Orleánský svěřil svou důvěru. Lawovým působením nicméně hospodářství zaznamenalo jistý nárůst, především díky výstavbě infrastruktury.

Po smrti Filipa roku 1723 přešlo regentství navzdory králově plnoletosti na vévodu z Bourbonu, Ludvíka Jindřicha de Condé. Roku 1726 Ludvík XV. prosadil, aby se moc dostala do rukou jeho bývalého vychovatele kardinála Fleuryho. V tomto období se situace v království výrazně zlepšila, došlo i k nápravě hospodářské situace. Ludvík XV. se ve válce o dědictví polské postavil na stranu svého tchána Stanislava Leszczyňského. Ten se však musel uchýlit do Lotrinska, které po jeho smrti připadlo Francii. Ludvík XV. se od Marie Leszczyňské dočkal deseti dětí. V roce 1743 starý kardinál Fleury v devadesáti letech zemřel a Ludvík XV. vyhlásil, že bude nadále vládnout sám. V té době se panovník těšil veliké oblibě. Jeho krása a moudrost byly natolik vychvalovány, že se mu dostalo přívlastka Milovaný.

Křehkou evropskou rovnováhu nadále narušovaly rozbroje: válka o dědictví rakouské a především sedmiletá válka, v níž Francie přišla o loďstvo, část kolonií a královská pokladna byla téměř prázdná. Ludvík XV. bohužel nepochopil význam koloniální říše, aby se mohl měřit s mocí Anglie. Ludvíkův ministr vévoda de Choiseul se jevil prozíravě. Začal s obnovou loďstva a financí a podporoval spojení Francie a Rakouska prostřednictvím sňatku dauphina Ludvíka s Marií Antoinettou, dcerou Marie Terezie. Později však Choiseul upadl v nemilost a obliba Ludvíka XV. začala klesat. Království bylo znaveno nepřetržitým válčením a lid panovníkovi neprominul jeho milenky. O Madame Pompadour a Madame du Barry se proslýchalo, že krále ovládají. Právě v době vztahu krále s Madame du Barry zemřela královna Marie. K tomu všemu Ludvík XV. navázal na taktiku svého předchůdce a vládl z Versailles. Během několika desetiletí se trůn natolik vzdálil dění v království jako ještě nikdy předtím ve francouzských dějinách. Doba byla příznivá rozvoji nového smýšlení. Rozvíjely se literární salóny a vědci připravovali triumfální nástup racionálního ducha. Ačkoli se zpočátku jevil slibně, během dlouhého panování Ludvík XV. nechal jen narůst propast, která se monarchii později stala osudovou. Když Ludvík XV. roku 1774 zemřel, pohřbili ho v mimořádné tichosti, aby tím nedošlo k rozpoutání nepokojů.

KOMENTÁŘ

1 Úvod

Pro překlad jsem si zvolila část knihy *Les rois de France – Biographie et généalogie des 69 rois de France* od historika a novináře Patricka Webera, jež vyšla v edici *Memo*. Jak již název edice i název knihy napovídá, jedná se o stručný přehled francouzských dějin s výběrem nejvýznamnějších událostí a dějinných souvislostí ze života jednotlivých panovníků.

Tento typ publikace jsem si zvolila především vzhledem k mému dlouholetému zájmu o historii a především o období renesance. Z tohoto důvodu jsem si, v rámci doporučeného rozsahu práce dvacet normostran (1 normostrana= 1800 znaků včetně mezer), k překladu zvolila oddíl zabývající se vládou dynastie Valois a část oddílu zabývající se vládou dynastie Bourbonů, tento druhý oddíl jsem ukončila koncem vlády Ludvíka XV. v předvečer francouzské revoluce.

Text originálu na velmi malém prostoru podává přehled poměrně komplexních historických událostí. Mým hlavním cílem při překládání tohoto textu bylo podat adekvátní přehled s přihlédnutím k odlišným potřebám českého čtenáře (např. nutnost vnitřních vysvětlivek, explicitace, konkretizace) a rozdílům mezi oběma jazyky (například žánrovo-stylistické zvyklosti).

V komentáři se nejprve zaměřím na překladatelskou analýzu textu originálu, poté přejdu k typologii jednotlivých překladatelských problémů, nakonec nastíním metody jejich řešení a rozdělím základní překladatelské postupy s uvedením příkladů.

2 Překladatelská analýza textu originálu

V překladatelské analýze textu bude rozebrán kontext originálu i překladu a z toho vyplývající důsledky pro překlad. Další částí bude stavba textu a jeho členění – horizontální i vertikální. Nakonec přijde analýza textu z hlediska funkce a typu, slohového postupu a dalších charakteristik.

Pro přehlednost budu příklady z textu originálu označovat O a stránkovat podle originální publikace, příklady z překladu budu označovat P a stránkovat podle čísla stránky v této práci.

2.1 Kontext originálu a překladu

Autor je belgický novinář Patrick Weber, který vystudoval dějiny umění a archeologii a nyní se zaměřuje především na osudy vládnoucích evropských dynastií. Na toto téma dnes publikuje četné odborné články, moderuje pořad v belgické televizi a vydává další příručky i historické romány. Vzhledem k tomu, že Weber je uznávaný odborník a pro nakladatelství *Librio*, které titul vydalo, napsal mnoho dalších publikací z oblasti francouzských dějin i dějin umění, prestiž knihy je poměrně vysoká. Francouzské nakladatelství *Librio* má moto „La culture est un jeu“ (volně přeloženo „Kultura hrou“). V edici *Memo*, jejíž součástí je rozebírané dílo, si nakladatelství vzalo za cíl vydávat příručky o všech možných oblastech lidského poznání od francouzské literatury přes časování německých sloves po ekologii. Tyto oblíbené příručky jsou psané odborníky přístupnou a zábavnou formou, která čtenářům umožňuje snazší naučení, pochopení či rozšíření poznatků o dané problematice.

Nakladatelství *Librio* je součástí velkého vydavatelského uskupení *Flammarion*, které zajišťuje distribuci příruček do celého světa, především však pochopitelně (v rámci původního jazyka i témat) do frankofonních zemí. Rozebíraný titul o francouzských panovnících je zjevně určen především rodilým Francouzům se zájmem prohloubit si, případně si osvěžit, základní povědomí o francouzské historii. Vzhledem k tématu i způsobu zpracování však publikace není nijak omezena na určitý typ čtenáře podle věku, pohlaví či sociální vrstvy, očekává se však alespoň základní orientace v oblasti francouzských reálií.

Z toho vyplývají velmi zásadní důsledky pro překlad do českého jazyka. U čtenáře originálu se předpokládá základní orientace ve francouzských dějinách a reáliích. Autor tudíž nemá potřebu mnohé vztahy nijak upřesňovat, zdůrazňovat je či je nějak dovysvětlovat.

Pokud si za cílového příjemce překladu vezmeme českého maturanta, který si knihu koupí, aby si rozšířil povědomí o dějinných souvislostech, musíme si uvědomit, že však takovou míru orientace v dané problematice jako francouzský čtenář většinou nemá. Při překladu je tudíž nutné obzvláště dbát na jasnost a srozumitelnost všech vztahů a často bude třeba přistoupit k explicitaci a užití vnitřních vysvětlivek, aby se zachovala hlavní funkce textu (podrobněji viz níže – Funkce textu a Typologie překladatelských problémů).

Vzhledem k tomu, že cílový adresát není českého původu, autor nikde nezmiňuje česko-francouzské vztahy, které by český čtenář mohl normálně očekávat (například význam Jana Lucemburského při bitvě u Kresčaku). To může českému příjemci překladu napovědět, že se jedná o překlad. Pokud se však podaří překlad vypracovat podle původního záměru, český čtenář by neměl při prvním čtení poznat, že text nebyl původně psán česky.

2.2 Výstavba textu

Z hlediska horizontálního členění je příručka velmi přehledně řazena chronologicky do oddílů podle jednotlivých vládnoucích dynastií. Každý oddíl začíná schématem rodokmenu dynastie. Následuje stručný úvod shrnující průběh její vlády a nejvýznamnější dějinné události rozebíraného období. Hlavní částí každého oddílu jsou medailonky jednotlivých panovníků v rozsahu přibližně jedné normostrany (podle významu panovníka) popisující jejich život a dění za jejich vlády.

Účelem jednoduchého a logického členění je maximální přehlednost. Čtenář by se v příručce měl být schopen rychle zorientovat a okamžitě si dohledat informaci, která ho zajímá, bez zbytečného listování.

Horizontální členění tedy úzce souvisí s vertikálním členěním tematickým – postupuje se chronologicky od nejstarších panovníků a podle vládnoucích dynastií. Celá publikace má jednotné téma vlády francouzských panovníků a nijak se od něj neodchyluje. Řazení je velmi logické, postupuje se vždy od obecného úvodu o celé dynastii k jednotlivým panovníkům.

Některé výrazy jsou v textu označeny tučně s hvězdičkou, což odkazuje na jejich vysvětlení v lexikonu, který se společně s mapami a bibliografií nachází v oddílu příloh, který je zároveň posledním oddílem publikace. Vzhledem k tomu, že překlad se zabývá jen částí příručky, místo lexikonu jsou ty nejdůležitější tučně vytištěné výrazy blíže popsány přímo v přeloženém textu použitím vnitřní vysvětlivky tak, aby nedošlo k narušení celistvosti překládaného úseku.

Z hlediska výstavby textu je nutné brát v potaz účel textu. Ačkoli je text řazen chronologicky a samozřejmě ho lze číst souvisle, hodí se i jako referenční literatura. Každý medailonek může být prezentován i jako samostatný text. Dá se tedy říct, že příručka má encyklopedický charakter a jednotlivé medailonky lze považovat za obdobu hesel. Z toho pro překlad vyplývá důležitý závěr. Mnohé vztahy a souvislosti je nutné několikrát opakovat, aby mohl každý text fungovat nezávisle na ostatních. Takové opakování, které by u souvislého textu jinak bylo redundantní, je u tohoto typu textu žádoucí. (podrobněji viz Koheze a koherence textu)

2.3 Funkce textu a další charakteristiky

Jedná se o populárně naučný odborný text, který je psaný, připravený a monologický. Jeho cílem je podat shrnutí problematiky zábavnou vzdělávací formou. Kromě funkce referenční se tu tudíž objevuje i funkce expresivní (v textu se často objevují citově zabarvené výrazy – viz rovina lexikální) a místy i funkce estetická (v textu se objevují některé tropy – viz rovina lexikální). Mezi dalšími funkcemi určitě můžeme najít funkci vzdělávací, odborně sdělnou i bavící. V rámci odkazů na další díla, osobnosti a události se tu objevuje i funkce metatextová.

Slohový postup je především výkladový, místy se objevují i prvky popisné a vyprávěcí. I přes některé expresivní prvky je text objektivní a spíše věcný, autor se vyhýbá přímému hodnocení historických událostí.

2.4 Lexikální rovina

Text originálu je vzhledem k tématu mimořádně bohatý na vlastní jména, ať už se jedná o jména osobností (*Jean sans Peur, Bonne de Luxembourg, Charles le Mauvais*), názvy bitev (*Crécy, Pavie, Novare*) či úmluv (*Pragmaticque sanction de Bourges, traité de Brétigny*). Při překladu je třeba na ně brát zvláštní zřetel, protože často mají svůj zažitý ekvivalent v češtině a ponechání původní francouzské formy by působilo rušivě.

Termíny, které se v textu vyskytují spadají nejčastěji do následujících oblastí:

dějepisné: *vassal, fief, fronde, écus d'or, chevalerie, féodaux*

zeměpisné: *Lorraine, Bavière, Bourgogne, Crécy*

vojenství: *saisie, mercenaires, revolte, connétable, guerre d'usure*

práva: *traité, stipuler, Chambres ardentes, persécution, tribunaux*

náboženství: *céleste, huguenots, évêque, l'autorité papale, la Réforme*

politiky: *alliance, états généraux, Premier ministre, politique de grands travaux*

financí: *dette, rançon, impôts, caisses de l'Etat, Trésor*

dějiny umění: *Renaissance, mécène, collectionneur, „La Joconde“*

manželství: *se fiancer, épouser, arranger le mariage, l'union, nocés*

vlády: *régent, héritier, couronnement, dauphin*

Když vezmeme v úvahu, že jednou z funkcí textu je čtenáře zaujmout a pobavit, musíme se zákonitě setkat s některými hodnotícími a expresivními výrazy, které textu dodávají čtivost.

V textu se objevuje množství hodnotících adjektiv, která se v ryze odborném textu běžně nevyskytují. Například: *conditions déplorables, terribles souffrances, le plus somptueux de palais, finances ravagées*. V tomto typu textu jsou však zcela na místě, francouzština je i v odborných textech poměrně expresivní, navíc se tím text odlehčuje a výpověď se stává mnohem důraznější.

Autor se nevyhýbá ani obrazným vyjádřením jako: *chape de plomb qui pèse sur Versailles; il fait creuser un fossé; déferlement des idées nouvelles.*

ani některým citově zabarveným výrazům: *la famille royale est flanquée par Mazarin*

V textu se vyskytují i různé stylistické tropy. Například litotes: „*Jean ne brille pas par sa clairvoyance*“ i eufemismus: „le jeune François II disparaît à l'âge de seize ans“(O:63)

2.5 Gramatická rovina

Za nejvýraznější rys textu z hlediska gramatického lze považovat autorovo užívání přezensu historického namísto minulého času: „*Il y est réçu avec faste, et y meurt en 1364*“(O:53). To samozřejmě vychází z francouzského úzu pro tento typ textu. V českých historických textech se přezens historický vyskytuje mnohem řidčeji.

Je mimořádně zajímavé povšimnout si, kdy autor v originálním textu přechází k užití času minulého:

„*Il succède à Louis XII qui était à la fois son cousin et son beau-père.*“ (O:60)

- minulý čas zde bylo nutno použít, aby se naznačilo, že Ludvík XII. byl již po smrti

Dalším z gramatických aspektů jsou časté polovětné a participiální vazby, které zvyšují kondenzovanost textu (viz blíže v oddílu 3.4)

2.6 Syntaktická rovina

Z hlediska syntaxe je text na první pohled poměrně jednoduchý. Najdeme v něm pouze oznamovací věty, žádná dlouhá souvětí. Většina souvětí je souřadných, nejčastěji se spojkou „et“. Vyplývá to z encyklopedického charakteru textu a z požadavku přehlednosti.

Autor však musí na omezeném prostoru podat maximální množství informací. Často tedy najdeme, místo rozvinutých souvětí, relativně krátké avšak maximálně kondenzované věty. Vyskytuje se mnoho participiálních vazeb, která zvyšují kondenzovanost textu.

V textu se pro úspornost nevyskytuje mnoho spojek, proto jsou některé informace jen volně řazeny a text může být někdy hůře srozumitelný. (viz blíže Koheze a koherence)

2.7 Koheze a koherence

Odborný text by z hlediska koheze a koherence měl být zcela jasný a srozumitelný. V analyzovaném textu je z prostředků koheze častá reiterace (opakováním panovníkova jména), synonymická koreference (odkazy na panovníka jako *roi, monarque, souverain, atd.*) i deixe (*il y est reçu*). Ke zvýšení soudržnosti textu přispívají i vnitřní souvislosti mezi jednotlivými slovy (*couronne, succéder, trône*).

Text je z hlediska koherence místy velmi náročný, jména králů a šlechticů se často opakují (*les Trois Henri*), často je nutné popsat mimořádně spleť příbuzenské vztahy. Omezený rozsah textů a velké množství informací však vedou k tomu, že někdy jsou na sebe různé informace řazeny bez jakékoli návaznosti či souvislosti (chybí spojky). Text tím ztrácí přehlednost. To je patrné například u těchto tří vět (v textu jsou přímo za sebou, zde jsou pro přehlednost uvedeny pod sebou):

Le souverain doit faire face à une situation financière préoccupante.

A l'occasion des mariages de sa fille Elisabeth et de sa sœur Marguerite, Henri II décide de donner des fêtes fastueuses à Paris.

Il est blessé à mort au cours d'une joute.

(O:62)

U dvou medailonků je na samém konci připojena jednovětná zmínka o králově sňatku, což působí velmi nezvykle. Například konec medailonku o Ludvíkovi XII.:

„En troisièmes nocés, le roi épouse Marie d'Angleterre, la fille d'Henri VII.“

3 Typologie překladatelských problémů a jejich řešení

Při překladu jsem se setkala s několika typy problémů. První typ úzce souvisí s typem textu. V rámci toho, že se jedná o historickou příručku, vyskytuje se v ní velké množství vlastních jmen, která často mají v češtině svůj zavedený ekvivalent. Další problémy vyplývaly z rozdílu českého a francouzského jazyka a odlišných žánrových konvencí.

3.1 Překlad vlastních jmen a termínů

Časově nejnáročnější překladatelský problém byl překlad vlastních jmen, která se v dějepisných textech vyskytují mimořádně často. Většina vlastních jmen má v českém jazyce svou ustálenou podobu (*la guerre de Succession d'Espagne*. = *válka o dědictví španělské*) Zachování francouzské verze či překlad kalkem (například nesmyslný kalkový překlad „válka o nástupnictví Španělska“) by proto nejen působilo rušivě, navíc by tím mohlo dojít k omezení vzdělávací funkce textu a nedošlo by ani k oživení dřívějších čtenářových znalostí dané problematiky.

To lze uvést na příkladě, kdy se francouzský kraj *Lorraine* buď přímo převádí ve stejném tvaru do češtiny nebo se použije českého ekvivalentu *Lotrinsko*. V případě, že překladatel převede toto vlastní jméno do zavedené české podoby Lotrinsko, českému čtenáři se mohou vybatvit některé souvislosti (například souvislost s Alsaskem a různými evropskými válkami). Naopak v případě zachování původního francouzského tvaru se však tyto souvislosti zcela ztratí.

Při překladu jsem tedy důkladně prostudovala množství dějepisných publikací, přičemž jsem dávala přednost původně česky psaným příručkám před publikacemi přeloženými kvůli možným interferencím.

U některých vlastních jmen bylo mimořádně obtížné najít jejich český ekvivalent. Žádná z vyhledaných původně česky psaných publikací se totiž nezaměřuje na život francouzských králů. Většina z nich popisuje francouzské dějiny obecně, takže o životě králů jsou tam u méně významných panovníků jen některé neucelené zmínky.

Jednou z kategorií vlastních jmen, která bylo těžké dohledat, jsou jména některých manželek francouzských králů. Kalkovým překladem by se však ztratilo mnoho cenných implicitních informací. To je dobře vidět při porovnání dvou variant překladu jména první

manželky Jana II. Dobrého (ve francouzštině *Bonne de Luxembourg*). Při důkladném hledání je možné zjistit, že pocházela z české větve Lucemburků a jmenovala se Jitka. Proto jsem volila překlad Jitka Lucemburská, který může čtenáři naznačit spojitost s českým královstvím. Při překladu Bonna Lucemburská by se samozřejmě jakákoli spojitost vytratila.

U některých termínů bylo místo českého ekvivalentu vhodnější vymyslet adekvátní opis. K tomu jsem přistupovala především v případech, kdy se jednalo o termín, který není v českém kontextu moc známý a čtenáře by tak spíše mátl. Příkladem může být popis dvou rozdílných politických přístupů, pro něž čeština nemá zavedený žádný obecně známý ekvivalent:

...son génie de la planification contraste avec la politique d'expédients menée jusqu'alors(O:68)

Při překladu bylo nutné jít především po smyslu termínů. Po řádné konzultaci několika pramenů a vyslechnutí interpretace rodilého mluvčího jsem se rozhodla pro následující volný překlad, kterým se pokouším vystihnout význam obou termínů:

Sully se při své správě snažil problémům předcházet, což bylo vítanou změnou oproti dosavadnímu přístupu, v němž se pouze hledala řešení již nastalých situací.(P:21)

3.2 Explicitace a vnitřní vysvětlivky

V rámci toho, že kniha je určena především francouzským čtenářům (viz analýza textu originálu – kontext) , je třeba si uvědomit, že český čtenář má o francouzských dějinách obecně menší přehled. Překlad tomuto rozdílu bylo mnohdy třeba přizpůsobit. Některé vztahy, které autor vyjadřuje implicitně, je tedy třeba dovysvětlit a mnohdy zdůraznit, aby se zachovala hlavní funkce překladu a text byl zcela jednoznačný a pochopitelný.

*Philippe avait épousé en 1313 Jeanne de Bourgogne, qui succombe à la maladie. Le prince Jean se fiance à **Blanche d'Evreux, fille du roi de Navarre**. Philippe tombe amoureux de la **jeune fille qu'il enlève à son fils pour l'épouser malgré leur grande différence d'âge (elle a trente-sept ans de moins que lui)** (O:52)*

*V roce 1313 se Filip VI. oženil s Janou Burgundskou, která moru podlehla. Jeho syn princ Jan se zasnoubil s **Blankou z Evreux, dcerou navarrského krále**. Do ní se ovšem*

zamiloval i Filip, **synovu snoubenku** unesl a přes velký věkový rozdíl (**byla** o třicet sedm let mladší než on) se s **ní** oženil. (P:8)

V tomto překladu jsem místo reference dívka volila výraz synova snoubenka, aby se text trochu zpřehlednil a ujasnily se tím rodinné vztahy.

Il enrichit considérablement la bibliothèque royale et fait construire le Louvre, la nouvelle enceinte de remparts de Paris, la Bastille et la Sainte-Chapelle de Vincennes.(O:54)

*Král významně obohatil královskou knihovnu a nechal vybudovat Louvre, nové hradební opevnění Paříže, Bastilu a **zámeckou kapli** Sainte-Chapelle ve Vincennes.* (P:10)

Na tomto příkladě bych ráda poukázala na dovysvětlování některých reálií. Nejznámější památky jako Louvre v podobném kontextu či Bastila není třeba nijak doplňovat. U Saint-Chapelle jsem raději volila dovysvětlení, protože není mezi českými čtenáři podle mého názoru není natolik známá.

Velmi častým jevem byla nutnost doplnit vnitřní vysvětlivky, protože v textu originálu byl daný výraz označen tučně s hvězdičkou a v příloženém lexikonu o něm bylo uvedeno pár řádků vysvětlivek, které slouží pro lepší pochopení. Při překladu jsem se rozhodla lexikon k textu nepřikládat a tam, kde to bude text dovolovat, při současném zachování přirozeného plynutí textu, jsem se rozhodla vložit vnitřní vysvětlivku. Příkladem takového vložení je následující věta:

En 1515, il remporte la victoire de Marignan.*(O:60)

V lexikonu: *Victoire de Marignan: Victoire remportée par François Ier en Lombardie en 1515 sur les Suisses alliés du duc de Milan*

Na základě hesla z glosáře, který se nachází na konci příručky, jsem se rozhodla samotný text rozšířit o doplňující informace.

Roku 1515 zvítězil proti Švýcarům, kteří byli na straně milánského vévody, v bitvě u lombardského Marignanu. (P:14)

3.3 Abstraktnost francouzského jazyka

Francouzština je jazyk přirozeně abstraktní. Při překladu do češtiny, která tíhne ke konkrétnějšímu vyjadřování, by zachování této abstraktnosti působilo rušivě, čímž by se

snížila míra přirozenosti a srozumitelnosti překladu. Proto bylo třeba přistupovat ke konkretizaci některých abstraktních vyjádření.

La formidable aventure de Jeanne d'Arc sonne le début de la restauration des frontières du royaume et de l'autorité de Charles VII.(O:51)*

Při překladu mimořádně abstraktního a neurčitěho spojení „la formidable aventure“ bylo třeba vymyslet spojení, které bude pokrývat stejné významové pole, bude tedy v cílovém jazyce zachovávat původní význam, zároveň však nebude působit nepřirozeně. Vzhledem k tomu, že výraz je poměrně expresivní, měla jsem možnost použít poměrně volný překlad. Nakonec jsem se rozhodla pro variantu:

Poté, co se na scéně objevila Jana z Arku, se hranice království začaly vracet do předválečného stavu a došlo k upevnění moci Karla VII. (P:7)

3.4 Kondenzovanost francouzského jazyka

Kvůli omezenému rozsahu každého medailonku i obecné tendenci francouzského jazyka jsou některé věty originálu nadměrně kondenzované. Ačkoli je kondenzovanost ve francouzštině zcela přípustná, dokonce žádoucí, její nezměněné převedení do češtiny by významně narušilo přehlednost textu. Dobrým příkladem kondenzace užitím participiálních vazeb je následující věta: *Couronné à Poitiers en 1422, Charles VII n'est reconnu roi de France que par les Armagnacs dans un royaume de France contesté par les Anglais, et il semble d'abord incapable de reconquérir son trône (O:56)* Při překladu jsem za hlavní považovala zachování smyslu a zároveň přehlednosti, proto jsem věty rozdělila do kratších přehlednějších úseků: *Karel VII. byl korunován roku 1422 v Poitiers. V království, jež si nárokovali Angličané, ho za krále Francie uznali pouze Armagnaci. Zprvu se zdálo, že nový král si svůj trůn nedokáže vydobýt.(P:11)*

Čeština navíc v porovnání s francouzštinou nedisponuje tak širokou škálou prostředků kondenzace. Například použití přechodníku je v češtině zastaralé. Při jeho nadměrném užívání by tedy text působil příliš archaicky. U velmi kondenzovaných vět v tomto textu bylo, v rámci zachování přehlednosti a jasnosti textu, nutno přistoupit k explicitaci a někdy i k rozdělení vět na menší srozumitelnější úseky.

La lutte contre les huguenots demeure une priorité pour des rois comme Louis XIII et Louis XIV, ce dernier n'hésitant pas à supprimer les droits précédemment cédés aux protestants par Henri IV. (O:67)*

Zde bylo třeba věty upravit v rámci zachování aktuálního větného členění a rozdělit na dvě.

V popředí zájmu králů Ludvíka XIII. a Ludvíka XIV. byl i nadále boj s hugenoty. Ludvík XIV. přitom neváhal zrušit práva, která protestantům předtím udělil Jindřich IV. (P:20)

3.5 Rozdíly slovesného času

Autor v textu volí převážně prezens historický. Tento čas se v českém jazyce vyskytuje také, ovšem nikdy nepřevládá, používá se spíše k oživení textu (především u vyprávění). Při převodu do češtiny je tedy třeba používat převážně minulý čas. S touto změnou však přicházejí mnohé překladatelské problémy. Někdy je po převodu do minulého času nutné vztahy vyjasnit, doplnit spojky či rozhodnout jaký vid je vhodnější použít.

Le traité de Troyes déshérite le dauphin et reconnaît le roi d'Angleterre comme héritier de Charles VI. Henri V épouse Catherine, la fille de Charles VI, et n'attend plus que de prendre possession de son trône. (O:55)*

V tomto případě bylo třeba se zamyslet nad vhodným převodem z hlediska časů i vidů. U sloves, která se váží ke znění smlouvy jsem volila vid nedokonavý. Naopak ve druhé větě jsem kvůli jednorázovému ději (oženit, dočkat, ujmout) volila vid dokonavý.

Smlouva z Troyes uzavřená v roce 1420 zbavovala dauphina, budoucího Karla VII., nástupnických nároků a za dědice Karla VI. místo toho uznávala anglického krále. Tehdejší anglický král Jindřich V. se oženil s Kateřinou, dcerou Karla VI., a už se nemohl dočkat, až se ujme francouzského trůnu. (P:11)

3.6 Míra expresivity

Ve francouzských odborných textech je míra expresivity tradičně vyšší, než v obdobných textech českých. Zachováním míry expresivity originálu by překlad do češtiny mohl působit nepřirozeně a především ztratit důvěryhodnost. Proto je třeba některá expresivní vyjádření mírně nivelizovat. Na některých místech si tuto nivelizaci naopak můžeme dovolit kompenzovat a přidat expresivnější výraz, aby se zachovala čtivost díla, jehož další funkcí je čtenáře pobavit a zaujmout.

***Fait unique**, Anne de Bretagne sera deux fois reine en épousant successivement deux rois appartenant à deux dynasties différentes. (O:51)*

Poměrně expresivní spojení „fait unique“, jsem se kvůli žánrovým zvyklostem českých odborných příruček rozhodla nivelizovat. Výsledný překlad pak byl:

***Nastala tak neobvyklá situace**: na trůn usedla Anna Bretaňská, a to hned dvakrát, když se provdala za dva krále ze dvou různých dynastií. (P:7)*

Pro zachování čtivosti však bylo někdy možné expresivitu mírně zvýšit a tím některé nivelizace kompenzovat. Příkladem může být překlad věty:

*Le pays **s'enfonce** dans la guerre civile tandis que les partis de Guise et des Bourbons s'affrontent. (O:63)*

*Země **zabředla** do občanské války, v níž proti sobě stála strana Guisů a Bourbonů. (P:17)*

3.7 Opakování

Ve francouzštině se vyskytuje časté opakování některých slov. V mnoha případech je pro zachování jednoznačnosti textu bylo třeba zachovat. Čeština je však ze stylistického hlediska na opakování poměrně citlivá. Při přílišném opakování by text působil neuměle. Proto je třeba se opakování vyhýbat především užíváním vhodných synonym.

*Le roi jouit d'une grande **popularité** qui pousse les états généraux* à lui décerner le titre de « Père du Peuple ». Jamais encore un monarque n'a été aussi **populaire**. (O:59)*

Abych se zbavila zbytečného opakování, volila jsem při překladu synonyma *oblíba* a *popularita*.

*Král se těšil mimořádné **oblíbě**, jež přiměla generální stavy k tomu, že mu udělily titul „Otec lidu“. Žádný panovník před ním se takové **popularity** nedočkal. (P:14)*

3.8 Číslovky

Ve francouzštině se číslovky obvykle vyjadřují číslicí, pro češtinu je však v tomto typu populárně naučného textu vyjádření číslovkou mimořádně nepřirozené, bylo tedy třeba všechny číslovky, kromě dat, římských číslic označujících krále a letopočtů rozepisovat slovy.

Les Bourbons

8 souverains(O :67)

Rod Bourbonů

.osm panovníků. (P:18)

Ve francouzštině se u římských číslic označujících panovníka tečka nepíše. Proto je třeba si na tento rozdíl dát při překládání pozor.

Tento rozdíl dobře ilustruje příklad:

La lutte contre les huguenots demeure une priorité pour des rois comme Louis **XIII** et Louis **XIV**, ce dernier n'hésitant pas à supprimer les droits précédemment cédés aux protestants par **Henri IV**.*

*V popředí zájmu králů Ludvíka **XIII**. a Ludvíka **XIV**. byl i nadále boj s hugenoty. Ludvík **XIV**. přitom neváhal zrušit práva, která protestantům předtím udělil Jindřich **IV**.*

3.9 Grafické rozdíly

Podle žánrovo-stylistických konvencí se v českých historických příručkách při psaní dat používá dlouhá pomlčka namísto krátkého spojovníku, který najdeme v textu originálu. Proto je při překladu dbát na užívání správného znaku a používat dlouhou pomlčku, která je přesně uprostřed mezi slovy.

« *Philippe VI de Valois (1293-1350)*

Dates de règne : 1328-1350

Épouses: Catherine de Courtenay (1274-1307),

Jeanne de Bourgogne (1293-1349)

Blanche de Navarre (1330-1398) » (O :67)

„*Filip VI. z Valois (1293 – 1350)*

Doba vlády: 1328 – 1350

Manželky: Kateřina z Courtenay (1274 – 1307)

Johana Burgundská (1293 – 1349)

Blanka Navarrská (1330 – 1398)“ (P:8)

Příklad ilustruje rozdíly mezi spojovníkem a pomlčkou, která je podle českých norem v tomto typu odborného textu povinná.

4. Metody řešení překladatelských problémů

4.1 Překladatelská strategie

V rámci analýzy textu originálu jsem si stanovila, že hlavním cílem je zachovat sdělnou funkci textu. Z toho vyplývá snaha o co nejvyšší míru jasnosti, přehlednosti a srozumitelnosti. V případě termínů a vlastních jmen jsem se pokoušela dohledat zavedený český ekvivalent, v případě méně známých termínů jsem je navíc někdy doplnila vnitřními vysvětlivkami. Tento přístup jsem zvolila i z důvodů rozdílného přehledu v dané problematice u francouzského a českého příjemce.

Při překladu vlastních jmen jsem někdy v použitých publikacích narazila hned na několik variant (například jméno Gaspard de Coligny bylo někdy uváděno stejně jako ve francouzštině, jindy se objevovala varianta Gaspard z Coligny, někde se vyskytovala i zcela počestělá verze Kašpar z Coligny). Jako strategii jsem proto zvolila upřednostňování varianty z jedné publikace, kterou jsem určila za nejspolehlivější (Dějiny Francie: Kudrna a kol. viz bibliografie). Všechna vlastní jména i termíny, které se mi v této publikaci podařilo dohledat, jsem v překladu použila. U vlastních jmen a termínů, které se mi v této publikaci dohledat nepodařilo jsem opět volila z variant v publikacích, které byly spolehlivější (upřednostňovala jsem vždy původně česky psané texty nad překlady), navíc jsem si obvykle přes internet ověřovala četnost výskytu i kontext užití.

Rozhodla jsem se text do značné míry intelektualizovat a v případech, kdy nebyl zcela jasný, přistoupit k explicitaci, konkretizaci i vložení vnitřních vysvětlivek. Zároveň jsem se však snažila zachovat čtivost textu, aby splnil i svou druhotnou funkci zaujmout čtenáře. Aby text působil v českém jazyce co nejpřirozeněji, přistoupila jsem v některých případech k mírné nivelizaci expresivních vyjádření. Obrazná vyjádření jsem se však pro zachování zajímavosti textu snažila zachovávat.

Ačkoli je funkce pobavit čtenáře druhotná, u tohoto typu publikací je velice důležitá. Jak je podrobněji zmíněno v analýze textu originálu, nakladatelství Librio vydává množství podobných publikací na různá témata a své renomé si získalo právě proto, že se čtenáři nejen dozví množství nových informací, ale především se u jejich čtení budou bavit. Proto je naprosto zásadní prvky expresivní a estetické v textu do jisté míry zachovat, aby český překlad tuto druhotnou funkci plnil stejně jako originál.

4.2 Překladatelské postupy

4.2.1 Transpozice

O transpozici mluvíme, pokud je též sémantický obsah vyjádřen v cílovém textu jiným slovním druhem než v originálu (Tionová:284)

Při transpozici francouzského jména do češtiny se často užívá sloveso. Francouzština má totiž oproti češtině výrazný nominální charakter, tedy vyšší frekvenci substantiv (Tionová:285)

Aby se vysvobodil... (P:12)

Pour retrouver la liberté... (O:60)

Naopak adverbia jsou v češtině výrazně četnější než ve francouzštině, dochází tedy k transpozici českého adverbia za francouzské gerundium jako v následujícím příkladě:

...porážkou vévody z Joyeuse... (P:18)

...en défaisant le duc de Joyeuse... (O:65)

Zde uvádím jeden zajímavý příklad transpozice českého adverbia číslovkou

Společně se jim podařilo prorazit obležení Paříže. (P:18)

Les deux Henri entament le siège de Paris (O:65)

Následuje příklad dvojnásobné transpozice (infinitiv *calmer* – za podstatné jméno *zklidnění* a zároveň podstatné jméno *l'ire* za adjektivum *rozhořčené*)

To však nestačilo ke zklidnění rozhořčené Katolické ligy (P:21)

Cela ne suffit pas a calmer l'ire de la Ligue (O:68)

4.2.2 Modulace

Podle Jana Šabršuly je modulace jakákoli restrukturalizace cílového textu, v poměru k textu výchozímu (In Šabršula, Teorie a praxe překladu:35)

Uvádím zde příklad modulované věty:

Après une longue période de troubles, Henri IV doit restaurer l'autorité royale et la prospérité économique. (O:68)

Po dlouhém období nepokojů si vzal Jindřich IV. za úkol obnovit svrchovanost panovnické moci a hospodářský růst. (P:21)

Následuje příklad modulace změnou podmětu, ve francouzštině se v tomto případě objevuje forma – *monarque révèle*; při převodu do češtiny se však podmětem stávají *příznaky demence*

Dès 1392, le monarque révèle ses premiers signes de démence. (O : 55)

Od roku 1392 se u panovníka začaly projevovat první příznaky demence (P:11)

4.2.3 Diluce a koncentrace

Diluce je významové rozšíření textu, při němž dochází k „rozředění“ jednoho slova do dvou či více slov.

Syn Antonína Navarrského a Jany z Albret musel o trůn svést urputný boj. (P:21)

Le fils d'Antoine de Navarre et de Jeanne d'Albret doit batailler ferme pour conquérir son trône. (O:68)

V tomto příkladě vidíme, že výraz *batailler ferme* je v této větě do češtiny třeba převést použitím třech slov. Slovo *svést* v sobě má částečně sémantiku slovesa *batailler* a zároveň část sémantiky adverbia *ferme*, dodává tedy význam slovu *urputný* i slovu *boj*

Koncentrace je opakem diluce, jedná se tedy o zúžení textu. Vzhledem k možnosti používat vidy a schopnosti tvořit derivací nová slova dochází častěji ke koncentraci směrem do češtiny.

Le roi d'Angleterre avait d'abord accepté de rendre hommage à Philippe VI en sa qualité de vassal dans ses fiefs français. (O:52)

Král Anglie, Eduard III., nejprve přistoupil na to, že vzdá Filipovi VI. hold, coby jeho vazal v lénech na území Francie.(P:7)

4.2.4 Etoffement a dépouillement

Tyto dva protikladné překladatelské postupy jsou založeny na používání předložek, které mívají často vágní význam. Při překladu je tedy třeba je doplnit plnějším výrazem.

Marié à Isabeau de Bavière, il décide en 1388 de régner seul.(O :55)

Po svatbě s Isabelou Bavorskou v roce 1388 se rozhodl vládnout sám.(P:11)

4.2.5 Konkretizace

Při překladu z francouzštiny je často potřeba konkretizovat (viz sekce 3.3), protože francouzština tíhne k abstraktnímu vyjadřování. Vztahy jsou ve francouzštině často vyjadřovány implicitně, v českých odborných textech se však výrazně upřednostňuje vyjadřování explicitní.

Následují dva příklady konkretizace užití v překládaném textu.

De son côté, Édouard III revendique le trône de France et s'allie à la Flandre et à la Bretagne (O:52)

*Eduard III. **na to zareagoval tím**, že si začal činit nárok na francouzský trůn a spojil se s Flandrami a Bretaní. (P:8)*

Zde je explicitace zareagoval pro ujasnění abstraktního **De son côté**

..., puis l'armée écrasée à Crécy en 1346 (O : 52)

*...**následovala** drtivá porážka v bitvě u Kresčaku. (P:8)*

Zde je pro větší srozumitelnost dodáno sloveso následovat. Bez slovesa by byl text pro čtenáře matoucí.

Explicitace je především v tomto typu populárně naučného textu velmi důležitá, protože umožňuje udržet jeho srozumitelnost. Čtenář se díky konkretizacím v textu lépe orientuje a text tak plní svou primární funkci.

5 Závěr

Při výběru textu na překlad jsem si volila text především kvůli dějepisnému tématu, které je mi velmi blízké. Jakmile jsem na textu začala podrobněji pracovat, analyzovat ho z překladatelského hlediska a připravovat nejvhodnější překladatelskou strategii, uvědomila jsem si, že mě čeká nelehký úkol.

Zvolený text sice lze zařadit mezi texty populárně naučné a převládá v něm funkce referenční (informativní, sdělná). Překladatelská analýza však předestřela množství problémů při překladu. Text je napsán podle francouzských žánrových konvencí, které se od těch českých u odpovídajícího typu textu poměrně liší. Při překladu bylo třeba změnit slovesný čas, vyvažovat expresivitu textu, dbát na správné převedení termínů a vlastních jmen a především se neustále soustředit na to, aby se mimořádně kondenzované francouzské věty s množstvím abstraktních výrazů podařilo přetvořit do přehledného a snadno srozumitelného textu v českém jazyce.

I přes tyto obtíže byla práce s textem mimořádně zajímavá. Pokud se můj záměr podařil, překlad by měl být souvislý, přehledný a jednoznačný. Měl by plnit funkci vzdělávací, zároveň však i funkci zábavnou a estetickou. Ze stylistického hlediska by se neměl příliš vymykat českým jazykovým a žánrově stylistickým normám. Především by měl přenášet smysl původního sdělení, ovšem s ohledem na změnu adresáta a z ní vyplývající nutnosti text do jisté míry intelektualizovat pomocí explicitace, konkretizace a dalších prostředků popsanych v komentáři této práce.

Celou publikaci bych rozhodně doporučila k přeložení především kvůli tomu, že při shánění referenčních materiálů jsem na podobný typ populárně naučného shrnutí této látky nikde neobjevila. Domnívám se, že především studentům skládajícím maturitu z francouzského jazyka by se podobná příručka velmi hodila.

Bibliografie

Primární literatura

WEBER, P. *Les Rois de France – Biographie et généalogie des 69 rois de France*. Paris: Libro, 2009.

Sekundární literatura:

a- oblast dějepisná

ČORNĚJ, P. a kol. *Dějiny evropské civilizace I*. Praha: Paseka, 1995

DUBY, G. *Dějiny Francie*. Praha: Karolinum, 2003

FERRO, M. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2009

HROCH, M. *Dějiny novověku*. Úvaly: nakladatelství Albra, 2002

KUDRNA, J. a kol. *Dějiny Francie*. Praha : Svoboda, 1988

SOCHROVÁ, M. *Dějepis I. v kostce*. Praha: Fragment, 2002

b- oblast jazykovědná

ČMEJRKOVÁ, S. *Jak napsat odborný text*. Praha : Leda, 1999.

GREPL, M. a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha : NLN, 2003.

HARTMANNOVÁ, Věra, et al. *Pravidla českého pravopisu*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 1998.

HENDRICH, J. – RADINA, O. – TLÁSKAL, J. *Francouzská mluvnice*. Plzeň : Nakladatelství Fraus, 2001.

LEVÝ, J. *Umění překladu*. Praha : Ivo Železný, 1998

NEUMANN, J. – HOŘEJŠÍ, V. *Velký francouzsko-český slovník*. Brno : Academia, 1992.

ŠABRŠULA, J. *Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque*. Praha : Univerzita Karlova, 1990.

ŠABRŠULA, J. *Teorie a praxe překladu*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2007.

TIONOVÁ, A. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Leda, 2007